

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำให้เกษตรกรเกิดการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวของเกษตรกร การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสภาวะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นนั้น ย่อมเกี่ยวข้องกับปัจจัยหรือเงื่อนไขต่าง ๆ หลายประการ ดิเรก (2527 : 27) กล่าวว่า การยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการคือ

1. ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขหรือสภาวะการณทั่วไ ไป ซึ่ง ได้แก่
  - 1.1 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
  - 1.2 สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันหรือองค์การ โดยส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร
2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่ง ได้แก่
  - 2.1 บุคคลเป้าหมาย คือ ตัวเกษตรกร โดยส่วนรวมเอง
  - 2.2 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
  - 2.3 นวัตกรรม หรือเทคโนโลยีเกษตรเอง

และปัญญา (2529 : 185-187) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ไปปฏิบัตินั้นมี 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยของผู้รับ ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้รับ ความรู้ความสามารถ อายุ เพศ และการอยู่ใกล้สื่อและข่าวสาร
2. ปัจจัยภายนอกของผู้รับ ได้แก่ สภาพทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในสภาพของสังคมเกษตรที่ทำการกันเป็นการค้า เป็นอุตสาหกรรม
3. ลักษณะของวิทยาการแผนใหม่สำหรับลักษณะของวิทยาการแผนใหม่ ที่จะทำให้อเกษตรกรยอมรับง่ายหรือยากนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ

- 3.1 ค่าใช้จ่ายและผลตอบแทน
- 3.2 ความยุ่งยากซับซ้อนของการปฏิบัติ
- 3.3 นวัตกรรมที่ทดลองได้ง่าย
- 3.4 นวัตกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัด
- 3.5 ความสอดคล้องของนวัตกรรมกับทรัพยากรที่มีอยู่
- 3.6 นวัตกรรมนั้นสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น

ขณะที่ Fett (1971) อ้างโดยอานวยศาสตร์ (2528 : 9) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับสิ่งใหม่และนำไปปฏิบัติของมนุษย์ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการสังคมอย่างหนึ่งที่ช่วยพัฒนาคุณสมบัติของบุคคล เช่น ความรู้ ค่านิยม ทักษะคติ ทำให้เป็นสมาชิกของสังคมได้ และช่วยให้รับรู้การเปลี่ยนแปลงมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งใหม่ ๆ ได้ง่าย บุคคลที่มีการศึกษาสูง อ่านหนังสือมาก ตลอดจนรับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จะยอมรับการปฏิบัติในสิ่งใหม่ ๆ มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย และไม่ใส่ใจอ่านหนังสือ ไม่รู้จักเสาะแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม นอกจากนี้ Fett ยังพบว่า การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ทั้งความสัมพันธ์ตามแนวตั้ง ได้แก่ การติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่นอกชุมชนตนเอง เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ พัฒนาการ หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้านอื่น ๆ และบุคคลที่มีการติดต่อในแนวราบ ได้แก่ การติดต่อกับบุคคลในชุมชนของตน เช่น ครู ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เหล่านี้ย่อมจะมีการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ไว้อย่างมาก และ Angkasith (1982) ได้ศึกษาถึงการยอมรับการปลูกพืชทดแทนของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในโครงการพัฒนาตลาดเพื่อการเกษตรที่สูงไทย/สหประชาชาติ พบว่ามีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนของเกษตรกรชาวไทยภูเขา คือความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขา และการได้รับการกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเพื่อนบ้าน และจากการศึกษาดังกล่าวยังพบปัญหาที่มีผลต่อการปลูกพืชทดแทนคือน้ำไม่เพียงพอ ที่ดินไม่เหมาะสม ขาดแหล่งกักเก็บเงินทุน ราคาวัสดุอุปกรณ์การเกษตรมีราคาสูง การคมนาคมขนส่งไม่สะดวก และปัญหาด้านการตลาด และ Angkasith (1987) ได้ทำการศึกษาถึงทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาที่มีต่อการปลูกกาแฟและการส่งเสริมปลูกกาแฟบนที่สูง ในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าองค์ประกอบ

ที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการปลูกกาแฟ คือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ให้การแนะนำ รายได้ที่ได้รับจากกาแฟอยู่ในอัตราที่สูงพอสมควรและรายได้ที่ขายผลผลิตกาแฟสามารถเป็นรายได้ทดแทนจากการปลูกฝิ่นและผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของชาวเขาเกี่ยวกับกาแฟว่าความรู้เรื่องการปลูกกาแฟและการดูแลรักษาเป็นสิ่งสำคัญที่สุด หากราคาและตลาดของกาแฟดีทำให้น่าลงทุนปลูกกาแฟรวมทั้งจะเพิ่มปริมาณและขยายพื้นที่ในการปลูกกาแฟให้มากขึ้นในอนาคตได้ ด้านการส่งเสริมการปลูกกาแฟ เกษตรกรชาวเขามีความรู้ลึกว่าโครงการพัฒนาที่สูงได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในการแนะนำและให้ความรู้ในการปลูกกาแฟ พร้อมทั้งได้สนับสนุนอุปกรณ์ในการปลูก วัสดุกาแฟในราคายุติธรรมและช่วยเหลือในด้านการตลาดด้วย เช่นเดียวกับที่พงษ์ศักดิ์ (2526) ได้ศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูงของชาวไทยภูเขาเผ่าม้งจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ ทุนในการดำเนินการเกษตร เครดิตในการกู้เงินในการเกษตรและภาระหนี้สินของเกษตรกรชาวเขา มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูง สำหรับปัจจัยด้านการถือครองที่ดินและฐานะทางเศรษฐกิจนั้นจะไม่มีผลแตกต่างต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตร

2. ปัจจัยทางสังคม คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะเป็นตัวกำหนดทำให้เกษตรกรชาวไทยภูเขามีการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตรแตกต่างกันออกไป สำหรับปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษาและแรงงานของเกษตรกรชาวไทยภูเขาเผ่าม้งจะไม่มีผลแตกต่างในการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ

3. ปัจจัยอื่น ๆ เช่นการรับฟังข่าวสารทางวิทยุ การรับฟังข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ การติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่สูงและจำนวนครั้งที่มีการพบปะกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ที่ได้ศึกษานั้นเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตร

และเช่นเดียวกับที่ไพบุลย์ (2525) ได้ทำการศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรซึ่งมีรายได้สูงและติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมบ่อยมีแนวโน้มที่จะยอมรับวิทยาการแผนใหม่มากและไพบุลย์, นรินทร์ชัย และ

สนิท (2527) ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการปลูกกาแฟที่สูง พบว่ามีปัจจัย 3 ประการ ที่มีผลต่อการตัดสินใจการปลูกกาแฟ คือ ประสิทธิภาพในการปลูก ความรู้ความเข้าใจของผู้ปลูกกาแฟ เกี่ยวกับการดูแลรักษากาแฟและการมีตำแหน่งเป็นผู้นำ สำหรับปัจจัยอื่น ๆ เช่น พื้นที่ปลูก แหล่งน้ำ การได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเกษตร การรับฟังข่าวจากวิทยุเกี่ยวกับการเกษตร สินค้าการเกษตร ความดีในการมาเยี่ยมฟาร์มของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม รายได้จากกาแฟของผู้ปลูก อายุและจำนวนลูกหลานในครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจในการปลูกกาแฟที่สูง และเช่นเดียวกับที่ ทนุ (2531) ได้ทำการศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกถั่วเหลืองหลังการทำนาของเกษตรกรที่บ้านแม่ใจ ตำบลบ้านเป้า และบ้านบวกหม้อ ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกถั่วเหลืองหลังทำนาของเกษตรกร คือ ระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอ การรับรู้คุณลักษณะเทคโนโลยีการปลูกถั่วเหลืองหลังการทำนาของเกษตรกร ทักษะของเกษตรกรต่อการปฏิบัติงานของเกษตรกรตำบล การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร และการติดต่อกับเกษตรกรตำบล และสุวรรณดี (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่องการยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อ จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงมีรายได้สูง มีขนาดของฟาร์มใหญ่ มีประสบการณ์มากและประเภทการเลี้ยงไก่แบบอิสระนั้น ไม่มีความแตกต่างกับการยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรของเกษตรกรที่มีการศึกษาต่ำ มีขนาดฟาร์มเล็ก มีประสบการณ์น้อยและประเภทการเลี้ยงแบบประกันราคาและแบบรับจ้างเลี้ยง ในขณะที่อานวยศาสตร์ (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง หมู่ที่ 19 บ้านปากกลาง ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง ฐานะทางเศรษฐกิจดี มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง ติดต่อกับชุมชนเมืองบ่อยครั้ง และสนใจรับข่าวสารจากสื่อมวลชนบ่อยครั้งจะยอมรับนวัตกรรมมาก และตุลา (2522) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชสามครั้งต่อปีในเขตโครงการชลประทานเพชรบุรี พบว่าอายุของเกษตรกรและจำนวนครั้งในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่การเกษตรจะมีผลต่อการยอมรับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัจจัยด้านอื่น เช่น ขนาดของพื้นที่ แรงงาน รายได้ การใช้สินเชื่อและราคาข้าวหน้าปีไม่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชสามครั้งต่อปีในเขตชลประทานเพชรบุรี

ประวัติ (2531) กล่าวว่าชาวกะเหรี่ยงคือผู้คนในป่าเขา มีชีวิตวิญญานและหัวใจเฉกเช่นผู้คนทุกเผ่าพันธุ์ในแผ่นดิน ลักษณะสังคมของกะเหรี่ยงนั้นเรียบง่ายละม้ายคล้ายคลึงกับคนไทยในอดีต ด้านความเชื่อและศาสนานั้นชาวกะเหรี่ยงนับถือและสักการะผีเจ้าที่ซึ่งจะคุ้มครองให้ทุกคนในกลุ่มบ้านหรือหมู่บ้านท่ามาหากินได้อุดมสมบูรณ์ และนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเชื่อว่าจะคุ้มครองให้ทุกคนในครัวเรือนมีความสุข ด้านเศรษฐกิจชาวกะเหรี่ยงเรียกได้ว่าเป็นชาวนาซึ่งอยู่บนที่สูงหรือชาวนาบนภูเขา จะปลูกข้าวไร่บนภูเขาและทำนาดำขั้นบันได เพื่อที่จะได้ข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน รายได้เป็นเงินสดมีน้อยมาก จะได้จากการขายสัตว์เลี้ยงรวมทั้งการรับจ้าง ด้านครอบครัวนั้นจะมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ในครัวเรือนผู้หญิงจะเป็นใหญ่ซึ่งหมายถึงการนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายมารดา ด้านการปกครองกลุ่มบ้านหรือหมู่บ้านกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะขนาดใหญ่หรือเล็กจะมีหัวหน้าหมู่บ้านมีหน้าที่เป็นคนดูแลให้ทุกคนอยู่ในจารีตประเพณี อยู่ในความสงบเรียบร้อย หากใครทำผิดยอมถูกลงโทษปรับไหม โดยมีกลุ่มผู้อาวุโสหรือกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านคอยให้คำปรึกษาหารือกับหัวหน้าตามประเพณี ด้านการศึกษานั้นมีชาวกะเหรี่ยงจำนวนน้อยที่รู้หนังสือ แต่ชาวกะเหรี่ยงทุกคนมีความรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในป่าเขา ความรู้นั้นจะถูกถ่ายทอดจากปากต่อปาก จากการกระทำ และจากประสบการณ์ตรงหรืออาจอยู่ในบทเพลงพื้นบ้าน คำพังเพย สุภาษิต ปริศนา ฯลฯ ซึ่งคนรุ่นหนึ่งจะถ่ายทอดไปให้คนอีกรุ่นหนึ่ง บรรยากาศแห่งการเรียนรู้การสอนเป็นบรรยากาศของวงจรชีวิตและการฝึกฝนจะกระทำตามกาลเทศะที่ปรารถนา และเช่นเดียวกับที่ สมภพ (2523) กล่าวว่ากะเหรี่ยงไม่มีความเชื่อในเรื่องผีปีศาจ ขวัญและวิญญาณ ซึ่งมีทั้งประเภทที่ดีและชั่วร้าย จึงเป็นเรื่องที่ยากหรือลำบากในการที่จะให้พวกเขามีความเชื่อต่อสิ่งใหม่ ๆ ดังนั้น การเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างตลอดจนความซับซ้อนในสังคมของพวกเขานั้น เชื่อได้ว่าเป็นงานขั้นต้นในอันที่จะค้นหาและพบแนวทางที่จะแก้ปัญหาแก่พวกเขาด้วยความเห็นอกเห็นใจเป็นอย่างยิ่ง อันสืบเนื่องมาจากปัญหาและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พวกเขา กำลังเผชิญหน้าอยู่ ซึ่งกรมประชาสัมพันธ์ (2532) ได้กล่าวว่าชาวเขาเป็นกลุ่มชนส่วนหนึ่งของประเทศ มีภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อตามเชื้อสายและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเพื่อยังชีพซึ่งเป็นการทำการเกษตรแบบโค่นและเผาเพื่อการปลูกพืชอาหารและพืชเศรษฐกิจ และจันทบูรณ์ (2527) ได้แบ่งการเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ไร่เลื่อนลอย

(shifting cultivation) หมายถึงการเกษตรในรูปแบบที่มีการตัดฟันต้นไม้ในป่าปฐมภูมิ (primary forest) แล้วทำการเพาะปลูกพืชในพื้นที่อยู่ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งจนดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลง ก็จะเลิกใช้พื้นที่แห่งนั้นไปตัดฟันป่าปฐมภูมิแห่งใหม่ที่มีความเหมาะสมกับการปลูกพืชแต่ละชนิดต่อไป และไร่หมุนเวียน (land rotation) หมายถึงการเกษตรในรูปแบบที่มีการตัดฟันโค่นเผาต้นไม้ในป่าทุติยภูมิ (secondary forest) แล้วทำการเพาะปลูกพืชในพื้นที่อยู่ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง แล้วจะมีการทิ้งพื้นที่ให้มีการพักตัวเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ประมาณ 4-10 ปี แล้วจะกลับมาทำการตัดไม้ในพื้นที่ซึ่งเป็นป่าทุติยภูมิ โค่นเผาและทำการเกษตรอีกครั้ง และเป็นเช่นนี้ตลอดไป ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีการใช้ที่ดินในลักษณะไร่หมุนเวียนซึ่งมี 2 รูปแบบ คือไร่หมุนเวียนที่พื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนและไร่หมุนเวียนที่พื้นที่ไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน พื้นที่ไร่หมุนเวียนที่พื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนนั้นจะมีพื้นที่แปลงใหญ่ แต่แต่ละปีจะมีการกำหนดพื้นที่เพื่อประกอบการเกษตร ซึ่งจะกำหนดโดยคณะผู้อาวุโสร่วมกับหัวหน้าครัวเรือน สำหรับพื้นที่ไร่หมุนเวียนที่ไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนนั้นจะอยู่กระจัดกระจายเป็นแปลงเล็ก ๆ ที่มีผู้ทำการเกษตรเพียงไม่กี่ครัวเรือนและพื้นที่นั้นาดำถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของครัวเรือน ซึ่งสมเกียรติ และจันทบูรณ์ (2532) ได้กล่าวว่าการเกษตรของชาวกะเหรี่ยงเป็นการเกษตรที่อาศัยน้ำฝนช่วยในการเพาะปลูกแต่เพียงอย่างเดียว (rainfed agriculture) และในสังคมของชาวเขากะเหรี่ยงมีระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการเอาแรงซึ่งกันและกัน รวมทั้งการช่วยเหลือด้านแรงงานแบบให้เปล่าในกิจกรรมการเกษตรเพื่อการยังชีพทุกชนิด ซึ่งการใช้แรงงานในกิจกรรมการเกษตรตามจารีตที่เป็นไปเพื่อการยังชีพจะมีอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 เดือนในรอบปี และมีความเข้มของการใช้แรงงานอยู่เป็นช่วง ๆ ตลอดระยะเวลาดังกล่าว ฉะนั้นจึงเป็นข้อค้ำประกันสำหรับการนำโครงการต่าง ๆ เข้าไปพัฒนาและส่งเสริมที่จะต้องเลือกช่วงเวลาให้สอดคล้องกับวันหยุดและการใช้แรงงานตามจารีต เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยกันทั้งสองฝ่าย และนอกจากนั้นยังมีระบบการจ้างแรงงานด้วยเงินสดหรือสิ่งของ ในกิจกรรมเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชเงินสดในสังคมของชาวเขาด้วย